

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Бернюков Анатолій Миколайович

УДК 340.12

**ЮРИДИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА
ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ
(ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ)**

Спеціальність: **12.00.12** – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Козловський Антон Антонович,
Міжнародний науково-технічний університет,
віце-президент з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Гришук Оксана Вікторівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри
теорії та філософії права;

кандидат юридичних наук
Братасюк Віктор Миколайович,
Тернопільське регіональне управління ВАТ КБ
«Надра»,
начальник відділу по роботі з проблемними
активами.

Захист відбудеться « 16 » січня 2009 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ (79007, Україна, м. Львів, вул. Городоцька, 26).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ (79007, Україна, м. Львів, вул. Городоцька, 26).

Автореферат розісланий « 10 » грудня 2008 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена об'єктивними процесами розвитку юридичної науки, судової практики та суспільства загалом.

Потреба в поглибленому науковому дослідженні процесу здійснення правосуддя обумовлена тим, що механізм судочинства в багатьох аспектах відзначається відсутністю єдності та системних зв'язків, у зв'язку з чим судова практика характеризується численними помилками на шляху свого розвитку та вдосконалення, що, насамперед, пояснюється недовістю існуючої концепції суддівського праворозуміння. Досі не розкрита уся повнота комплексності процесу прийняття рішення суддею по справі. Важливість та цінність запропонованої тематики також кратно зростають, зважаючи на те, що таке актуальне питання сучасності, як визначення глибинної суті судової інтерпретації, на теперішній час залишається не тільки недослідженим, й взагалі ніколи серйозно не розглядалося філософсько-правовою думкою.

На тлі затяжної методологічної кризи у вітчизняній юридичній науці, викликаній майже сторічним пануванням догматичної парадигми, в Україні постає необхідність сучасного дослідження правосуддя, зокрема крізь призму герменевтичної методології, яка, будучи новим типом філософського осмислення для нашої країни, вже тривалий час є актуальною на Заході, оскільки дозволяє продуктивно осмислити сам феномен розуміння, який лежить в основі усієї професійної діяльності судді. У зв'язку з цим запропонований у науковій роботі філософсько-теоретичний погляд на процес правосуддя дозволить якісно по-новому та більш повно з'ясувати дійсну природу судочинства, що дозволить виробити сучасні наукові підходи у реформуванні судової системи держави.

Теоретичною базою дисертаційного дослідження стали наукові праці вчених, які здійснили вагомий внесок у розробку герменевтичної методології, зокрема: К. Апель, М. Бахтін, Е. Бетті, О. Больнов, Г. Гадамер, Ж. Гронден, В. Дільтей, Е. Корет, П. Рікер, Р. Рорті, Ю. Хабермас, М. Хайдеггер, Ф. Шлейєрмахер, Г. Шпет, а також праці тих дослідників, хто в своїх дослідженнях розв'язували проблеми юридичної герменевтики, зокрема: Р. Алексі, О. Атарщікова, А. Барак, Дж. Брунс, Ф. Дейлмейер, А. Кауфман, Д. Корнелл, К. Кресс, М. Перрі, Р. Пост, В. Хассемер, Р. Циппеліус, К. Шеппель тощо. З-поміж українських вчених, які в своїх дослідженнях зверталися до вказаної теми, варто відзначити А. Козловського, А. Мережку, П. Рабіновича, Н. Савчука, О. Марченко, С. Острога, Ж. Павленка, В. Титова.

Аналіз актуальності, ступінь розробленості теми і перспективи її розвитку визначили стратегію та ціль дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках теми кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ «Методологія вивчення державно-правових явищ, філософії права, стану і перспектив розвитку ОВС України» (державний реєстраційний номер 0106U003648) та узгоджується з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 649-р «Про затвердження Концепції реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі органів внутрішніх справ» і «Пріоритетними напрямками наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність ОВС, на період 2004-2009 років», які затверджені наказом МВС України № 755 від 05.08.2004 р.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у вдосконаленні судової інтерпретації при здійсненні правосуддя через концептуальне філософсько-правове осмислення і комплексне дослідження його герменевтико-методологічних засад, з формулюванням теоретичних висновків та розробленням на цій основі обґрунтованих наукових пропозицій.

Поставлена мета дослідження зумовила визначення наступних завдань:

- з'ясувати сутність юридичної герменевтики і розкрити її теоретичні та евристичні можливості як визначального методу інтерпретації у сфері юриспруденції, здійснивши аналіз змісту герменевтичної процедури в системі методу теоретико-правового дослідження;
- визначити та обґрунтувати герменевтичну суть процесу здійснення правосуддя, встановивши герменевтико-методологічні засади судової інтерпретації;
- виявити та сформулювати основні етапи суддівської інтерпретації шляхом філософсько-теоретичної реконструкції її генезису;
- розкрити філософсько-правові питання судової істини та судової правотворчості;
- розробити методологічні підходи до вирішення теоретичних і практичних проблем у судовій сфері, сформулювавши науково-практичні рекомендації, спрямовані на їх вирішення;
- окреслити теоретико-практичний потенціал методології юридичної герменевтики у процесі прийняття судового рішення у справі в системі філософсько-правового осмислення сфери правосуддя в цілому.

Об'єктом дослідження виступає правоінтерпретаційна діяльність при здійсненні правосуддя.

Предметом дослідження є герменевтико-методологічні засади процесу розгляду справи суддею як складного герменевтичного акту.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс загальнонаукових методів пізнання. Так, при

дослідженні історичного розвитку герменевтичної ідеї був застосований історично-порівняльний аналіз. Для встановлення змісту герменевтики як універсальної методології гуманітарних наук використовувались аналітичний, логічний, діалектичний та порівняльний методи. При з'ясуванні сутності методології юридичної герменевтики застосовувались наступні методи дослідження: функціональний, системно-структурний, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, ідеалізації, формалізації тощо. Для визначення герменевтико-методологічних засад судової інтерпретації був також використаний широкий спектр засобів філософського осмислення, в основу якого було покладено сучасну герменевтичну методологію з яскраво вираженими антропологічно-аксіологічними характеристиками (від феноменологічно-екзистенціальної гносеології до методу «відкритого діалогу»). Аналіз професійної діяльності судді крізь призму юридичної герменевтики проводився на стику правової та філософської наук, що дозволило виявити і розкрити зміст інтерпретаційного процесу, який здійснюється в сфері правосуддя. Теоретичною базою проведеного дослідження стали сучасні наукові погляди про державу і право, закономірності розвитку правосуддя та правової системи в цілому.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є комплексним науковим дослідженням, присвяченим аналізу ролі герменевтичного методу в сфері правосуддя.

Новизна дисертаційного дослідження конкретизується в одержаних наукових результатах, сформульованих у конкретних теоретичних умовиводах та пропозиціях, які виносяться на захист, зокрема:

уперше:

- доведено, що здійснення правосуддя є складним правоінтерпретаційним процесом, спрямованим на юридичну кваліфікацію фактичних обставин справи, що ставить перед суддею подвійне герменевтичне завдання: взаємообумовлене осмислення факту (встановлення судової істини) та права (здійснення судової правотворчості);
- виявлено, сформульовано і проаналізовано у контексті юридично-герменевтичної методології основні етапи судової інтерпретації, а саме: 1) встановлення фактичних обставин справи; 2) з'ясування змісту права відповідно до встановленого факту; 3) прийняття суддею рішення у справі шляхом правового оцінювання факту;
- розкрито питання судової істини, яку запропоновано розглядати як герменевтико-правовий результат здійснення правосуддя, що полягає у правильному встановленні фактичних обставин справи;
- представлено нове вирішення поняття судової правотворчості, яку запропоновано розуміти як герменевтико-правову діяльність, спрямовану на з'ясування змісту права та обґрунтування рішення у справі;

набули подальшого розвитку положення про наступне:

- сутність юридичної герменевтики, її теоретичну та евристичну значимість як визначальної методології інтерпретації у правовій реальності;
- методологічні підходи до вирішення теоретичних і практичних проблем у судовій галузі шляхом науково-обґрунтованого доведення обов'язкової необхідності встановлення справедливості при вирішенні кожної справи;
- знання про важливість методологічної функції юридичної герменевтики у прийнятті судового рішення через дослідження її теоретико-практичного потенціалу в контексті філософсько-правового осмислення сфери судового процесу.

Практичне значення одержаних результатів дослідження зумовлене його актуальністю у межах сучасного стану правотворчості, правозастосування та правосуддя.

Розкриття механізму судової інтерпретації в межах універсальної методології юридичної герменевтики сприяє вдосконаленню існуючого досвіду розв'язання справ суддею. Отримані результати можуть мати концептуальне і методологічне значення у вдосконаленні концепції реформування судової влади і визначенні її місця в системі державного механізму тощо. Матеріали дисертації можуть допомогти у підвищенні професіоналізму судді. Отже, впровадження конкретних висновків цієї дисертації сприятиме зростанню ефективності та якості правосуддя в Україні.

Сформульовані у дисертації висновки та отримані результати вносять вагомий внесок у розвиток юридичної науки, заповнюючи існуючі в ній прогалини. Дисертаційні положення, пропозиції та розроблений в роботі комплексний підхід сприяють: подальшому творчому розвитку теми; визначають шляхи та підходи вирішення низки теоретичних та практичних науково-правових проблем; виявленню нових закономірностей розвитку судової практики та механізмів взаємозв'язку і взаємодії явищ в правовій системі суспільства. Ця праця також може вплинути на переосмислення місця та ролі самої науки в конструюванні та реалізації законів, визнанні ролі наукових досліджень в ефективній роботі інструментів правового регулювання.

Результати даного дослідження можуть бути використані і в навчально-методичних напрацюваннях при підготовці підручників та навчальних посібників, під час формування і проведення курсів з теорії держави і права, філософії права і філософії, а також відповідних спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Одержані наукові результати є наслідком авторського аналізу, узагальнення та критичного осмислення сучасних положень правової науки і спробою подальшого розвитку ідеї універсальної теорії інтерпретації як гуманітарної методології загалом.

Апробація результатів дослідження. Дане дисертаційне дослідження обговорювалося на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ. Ідеї цієї наукової праці знайшли своє застосування в практичній діяльності автора як помічника судді.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження були апробовані на 16 наукових конференціях: «Сучасні проблеми адаптації цивільного законодавства до стандартів Європейського Союзу» (м. Хмельницький, 2005); «Формування правової держави в Україні: проблеми й перспективи» (м. Тернопіль, 2005); «Формування правової системи в Україні на сучасному етапі» (м. Дніпропетровськ, 2005); «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні» (м. Івано-Франківськ, 2005); «Проблеми правового та методичного забезпечення діяльності «юридичних клінік» України» (м. Дніпропетровськ, 2005); «Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2005); «Четверті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2005); «Захист прав людини в Україні. Теоретичні та практичні аспекти» (м. Донецьк, 2005); «Законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Косів, Івано-Франківська область, 2006), «Наука і освіта. Актуальні проблеми сучасних наук: теорія та практика – 2006» (м. Дніпропетровськ, 2006); «Літературна герменевтика та рецептивна теорія у сучасному науковому контексті» (м. Чернівці, 2006); «Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)» (м. Львів, 2006); «Актуальні проблеми розвитку державності та правової системи України» (м. Львів, 2007); «Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні» (м. Тернопіль, 2007); «Україна в євроінтеграційних процесах: проблеми і перспективи» (м. Київ, 2007); «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 2007).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації знайшли своє відображення у 8 наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях, включених ВАК України до переліку фахових, а також у 8 опублікованих тезах доповідей.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків та списку використаних джерел із 295 найменувань на 25 сторінках. Повний обсяг роботи складає 198 сторінок, з них 172 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами, планами й темами. Визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методологію дослідження та розкрито його наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Висвітлено аспекти, пов'язані з особистим внеском автора в наукову розробку теми, а також наводяться характеристики апробації і впровадження результатів дисертаційної роботи та її структура.

Розділ 1. «Поняття і специфіка методу правової герменевтики» окреслює визначальний параметр усієї дисертаційної роботи, який концентрує в собі розкриття феномену «юридична герменевтика», що визначається як унікальна універсальна методологія галузі юриспруденції. Аналіз цього поняття відбувається шляхом розгляду історичного розвитку герменевтичної ідеї і визначення її місця в системі сучасного гуманітарного пізнання в цілому та правового знання зокрема. При цьому здійснений огляд літератури з даного питання визначає методологію усього дисертаційного дослідження.

Відповідно у підрозділі 1.1. *«Історія розвитку герменевтичної ідеї»* досліджується джерело народження герменевтики, яке пов'язується із появою самої людини. Простежено усі найголовніші історичні віхи та зроблено відповідний огляд та аналіз літератури становлення герменевтики від мистецтва інтерпретації природних явищ (Античний Світ) і осягнення змісту Біблії (Середні Віки) до нинішньої епохи переосмислення сучасності, де, зокрема зусиллями Ф. Шлейсмахера, В. Дільтея, М. Хайдеггера, Г.-Г. Гадамера, П. Рікера, Р. Рорті, вона оформилась у потужний методологічний напрямок. Стверджується, що нині герменевтична ідея, пройшовши довгий історичний розвиток, як і раніше перебуває у центрі процесу розв'язання найактуальніших питань соціуму. На підставі цього, в результаті проведеного історично-порівняльного дослідження, робиться висновок про важливість застосування герменевтичного методу в сфері суспільних наук.

У підрозділі 1.2. *«Герменевтика як універсальна методологія гуманітарних наук»* визначено структуру центральної герменевтичної категорії – «інтерпретації». Встановлено, що вона складається з наступних трьох послідовних циклів: 1) розуміння, яке виступає ядром цього процесу; 2) тлумачення як узагальнюючої діяльності з формування висновків першої стадії; 3) застосування у формі безпосереднього використання отриманих результатів попереднього етапу.

Виявлено, що герменевтична діяльність передбачає собою зустріч і контакт двох чужих горизонтів, в якому відбувається максимальне наближення предмета пізнання та інтерпретатора. При їх перехрещенні спостерігається точка спільності, тобто єдиного значення для обох суб'єктів, що дозволяє знаходити порозуміння. Автором робиться висновок, що в цьому акті чужа суб'єктивність осмислюється крізь власне «Я». При цьому повністю відкривається усе ество людини і проявляється увесь її справжній особистісний потенціал (цінності, сила духу та розуму).

Розглядаючи питання про зміст юридичної герменевтики в підрозділі 1.3. *«Основна суть герменевтичного методу в юриспруденції»*, автором обґрунтовується, що герменевтична ідея, будучи присутньою в основі всіх інтерпретаційних актів галузі юриспруденції, основне своє призначення знаходить в осмисленні правової реальності та у різноманітності її проявів,

що вказує на методологічну універсальність юридичної герменевтики. Особлива увага акцентується на обов'язковості прив'язки факту до права в правоінтерпретаційному процесі. При цьому зазначається, що кваліфікація правом факту відбувається через юридичне мислення. Вказується, що здійснюючи герменевтичний акт, юрист за допомогою своєї правової свідомості повинен «увійти» в текст закону, що в свою чергу, передбачає важливість антропологічно-аксіологічного моменту у цій діяльності.

Здійснивши дослідження з виявлення змісту юридичної герменевтики, автор констатує, що з простого інструмента з витлумачення текстів нормативно-правових актів, юридична герменевтика, в сучасній своїй концепції, перетворилася на надпотужний та складний, але в той же час універсальний засіб інтерпретації будь-якої духовної людської діяльності у сфері юриспруденції. Тому особливо важливого та актуального значення вона набула в наш час кардинальних змін наукової парадигми.

Розділ 2. «Здійснення правосуддя як цілісний герменевтичний процес» присвячений дослідженню судової діяльності як складного герменевтичного акту. У цьому пункті дисертації реконструюються основні базові смислові лінії, які надають предмету дослідження цілісності.

Підрозділ 2.1. *«Герменевтична сутність правосуддя»* містить герменевтичний аналіз процесу здійснення правосуддя. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що діяльність судді крізь призму юридичної герменевтики розглядається як єдиний інтерпретаційний акт, що складається з наступних трьох основних частин: а) встановлення фактичних обставин справи; б) праворозуміння через осягнення права, необхідного для вирішення справи; в) правотлумачення та правозастосування у формі юридичної кваліфікації з'ясованої фактичності, яка відбувається з огляду на результати попередніх двох стадій, з метою досягнення істини, правди та справедливості.

Автором робиться висновок про недопустимість відмови від принципу об'єктивної істини в судочинстві як з'ясування справжніх обставин справи. Її досягнення, як правило, передбачає собою ретроспективний погляд судді у минуле. При цьому відтворення пізнаваної події повинно бути максимально наближеною до дійсності, тобто такою, яка існує незалежно від свідомості – нічого «свого» в цьому акті не повинно бути додане. Оскільки істина завжди прихована, головне питання з'ясування фактичних обставин справи полягає в тому, чи достатньо є доказів як орієнтирів на шляху для її віднаходження. При цьому акцентується, що судді слід пам'ятати, що не всі ці дороговкази вказують на правильний рух до неї, оскільки будь-яке знання, якщо воно правильно відбиває дійсність, є об'єктивно істинним, однак не кожне наближає до істинності в її пошуках. Тому головне завдання, що стоїть перед судом, полягає у встановленні правильного шляху до істини.

Відтворена суддею фабула справи вказує на необхідний для застосування закон, який, однак, повинен бути застосований в кореляції з ідеями юснатуралізму, моралі, існуючою суспільною думкою, тобто наявною правовою реальністю.

Повне розуміння права та факту дозволяє розпочати процес прийняття рішення у справі. Дана діяльність полягає у правотлумаченні (як внутрішнього розв'язання юридичної ситуації) та правозастосуванні (зовнішнього об'єктивування вирішення) у формі правового оцінювання.

У підрозділі 2.2. «Судовий процес як гра» визначається, що змагальність судового процесу вказує на гру як його визначальну основу. За допомогою цієї категорії відкривається сутнісний механізм правосуддя, що в подальшому дозволяє адекватніше здійснити детальне розкриття змісту судової інтерпретації.

Автором обґрунтовується, що в будь-якій грі існує ризик програшу, що і формує азарт гравця. Потенційна небезпека невиграшу, яка закладена в змаганні, постійно провокує учасника, оскільки гра – це завжди боротьба, принаймні двох суперників. Тому навіть там, де фактично відсутній конкретний опонент, змагання ведеться щонайменше із самим собою та самою грою. У дослідженні зазначається, що правосуддя як протистояння сторін-суперників, наповнюючись своєрідним гральним моментом та доповнюючись семіотикою судочинства, дуже часто в процесі свого розгортання, перетворюється у звичайне безлике змагання. Це відбувається за рахунок того, що гра, поступово стаючи самостійним суб'єктом та головним учасником судового суперництва, починає встановлювати свої правила, які витікають з її природи. В такому випадку головне завдання судді полягає в тому, щоб не втратити контроль над судовим процесом під дією непередбачуваного впливу гри.

У підрозділі 2.3. «Юридичне мислення – механізм судового інтерпретаційного акта» обґрунтовується, що змістовним наповненням суддівської інтерпретації виступає юридичне мислення як процес формулювання суджень судді. Центральним моментом даного процесу є судовий розсуд щодо вирішення справи, який, беручи свій початок з глибинних ірраціональних пластів, остаточно реалізується в умовах зовнішньої реальності. За таких умов вирішальна роль в утвердженні думки належить набутому знанню практики. Тому слід відзначити безмежність юридичного досвіду, що народжується бездонністю суб'єктивізму та фіксуючись після об'єктивації з огляду на існуючу реальність, однак, повною мірою визначається універсальністю герменевтичного методу.

Розділ 3. «Герменевтичний аналіз судової інтерпретації» присвячений безпосередньому дослідженню судової інтерпретації. Здійснено детальний аналіз цього процесу під кутом методології юридичної герменевтики, який розглядається як складний герменевтичний акт, в основі якого лежить

інтерпретаційний дуалізм осмислення суддею факту та права під час вирішення справи.

У підрозділі 3.1. *«Інтерпретація фактичних обставин справи»* обґрунтовується, що справжній пошук дійсності не можна обмежити суворими межами процесуального закону. Автором робиться висновок, що істина у судовому процесі – це відображення минулої дійсності справи, яка повинна бути відтворена під час розгляду, однак повністю сягнути яку є дуже важким герменевтичним завданням. Цей пошук тісно пов'язаний із принципом змагальності та диспозитивності як головних рушійних засобів відкриття істини.

Дисертантом зазначається, що сподівання на зрозуміння абсолютної судової істини є неможливим через обмежені властивості людського пізнання. Як наслідок, видається цілком нездійсненною законодавча вимога досягнення повної об'єктивності у справі. Тому під час судового розгляду встановлюється лише суб'єктивність, одна із можливих вірогідностей, яка обґрунтовується переконанням судді в дійсності певного факту, що насправді в реальності може виявитися зовсім іншим. Хоча при цьому наголошується, що прагнути до віднайдення дійсності необхідно.

У підрозділі 3.2. *«Зміст судового праворозуміння»* обґрунтовується, що основне своє призначення юридична герменевтика реалізує саме в праворозумінні. Вказується, що її суттю є орієнтування в правовій реальності шляхом правильного вміння інтерпретації закону, природного права та звичаю відповідно до існуючих суспільних умов. Зважаючи на те, що рішення суду прирівнюються за юридичною силою до закону, автор доводить, що особливо важливого значення процес праворозуміння набуває в сфері судочинства.

При аналізі судового праворозуміння автором робиться висновок про те, що не можна досягнути тотальної законодавчої регламентації усіх суспільних відносин, тому правотворча діяльність судді як герменевтико-правовий акт, спрямований на з'ясування змісту права, існуватиме завжди. Разом з тим, вказується, що межі судової правотворчості повинні обмежуватись рамками вирішуваної справи, оскільки компетенцією суду є конкретизація права під час його реалізації, тобто в контексті конкретного розв'язуваного суддею випадку. При цьому зазначається, що судові помилки через неправильне праворозуміння існуватимуть постійно. Це є наслідком того, що видів судового осмислення права є стільки, скільки і суддів, тому цей етап інтерпретації, який за своєю суттю є індивідуальною правовою творчістю, не можна уніфікувати, як цього прагне законодавець.

У підрозділі 3.3. *«Процес прийняття суддею рішення у справі»* вказується, що особливо важливою з погляду на формування головної і остаточної вирішально-визначальної думки судді та подальшу об'єктивізацію «роботи» його духу, є завершальна частина здійснення правосуддя,

головним змістом якої виступає юридичне трактування факту на основі отриманих підсумків праворозуміння. В герменевтичному розрізі ця частина інтерпретаційної діяльності судді розглядається спочатку як з'ясування-для-себе, а потім – роз'яснення-для-інших.

Як правило, для вирішення справи судді слід виходити з одного основного юридичного складу, який пов'язує вишукуваний наслідок з певними правовими ознаками. Але завжди виявляється, що останні вимагають застосування інших, додаткових норм, тісно пов'язаних із центральними обставинами конфлікту. Тому в більшості випадків лише повний комплекс усіх правових положень, які необхідно застосувати до факту, складають «право» справи. Це означає, що тільки певна відповідна сукупність фактичних обставин утворює юридичний склад всіх тих ознак, які мають бути досліджені в судовому розгляді. Таким чином, повне уточнення усього спектра детальної дійсної правової фактичності об'єктивно і формує вирішення справи.

Проведене дослідження виявило, що «внутрішнє» народження судового рішення відбувається на етапі правотлумачення, а на стадії правозастосування – відбувається його зовнішня об'єктивація. Однак герменевтичний процес правосуддя на цьому не закінчується: винесене рішення окремо залишає свій самостійний слід у досвіді судді, зокрема набуті знання впливають на вирішення наступних справ.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, яке полягає у розгляді юридичної герменевтики як методології здійснення правосуддя, що поглиблює філософсько-правові знання про природу судочинства. Здійснений науково-теоретичний пошук у розгляді зазначеної проблеми виявив особливе значення герменевтизму як провідного засобу розкриття змісту суддівської інтерпретації, що лежить в основі механізму вирішення судової справи. Серед висновків, які зроблені в дисертації, найбільш загальними та вагомими є такі:

1. Юридична герменевтика – це потужний методологічний напрямок юриспруденції, в центрі дослідження якого перебуває процес інтерпретації змістів правової реальності у всій різноманітності її проявів.

2. У концепції юридичної герменевтики вирішення судової справи розглядається як інтерпретація взаємопов'язаної системи «факт-право», внаслідок чого герменевтична природа судочинства розкривається через дуалізм об'єктивності обставин справи та суб'єктивності їх сприйняття учасниками судового процесу.

3. Герменевтико-методологічні засади судової інтерпретації формулюють наступний її алгоритм: а) встановлення фактичних обставин справи; б) розуміння права, яке має бути застосовано відповідно до з'ясованої суддею фактичності; в) прийняття судового рішення шляхом правового оцінювання

факту. При цьому хід судового процесу обумовлюється боротьбою сторін у справі за інтерпретаційний результат судді.

4. Змістом процесу з'ясування фактичних обставин справи виступає питання судової істини як герменевтичний результат відображення минулої реальності факту, в якому історія постає як духовно-творче розуміння минулості.

5. У межах реалізації методології юридичної герменевтики проблема судової правотворчості розглядається як питання інтерпретації правової реальності в межах вирішенні конкретної судової справи. В зв'язку з чим сприйняття правового тексту становить складний інтерпретаційний процес як розуму, так і духу судді.

6. У контексті філософсько-правового осмислення сфери судового процесу юридична герменевтика виступає основним методологічним підґрунтям прийняття судового рішення як акта правоінтерпретації обставин справи. Ця діяльність відбувається у два етапи: спочатку розв'язок вибудовується у внутрішній сфері судді, а на другому – зовнішньо об'єктивується у судовому рішенні, яке має бути завжди справедливим.

7. Розкриття природи процесу здійснення правосуддя на базі методології юридичної герменевтики формулює важливі науково-теоретичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення фахової діяльності судді: оскільки розв'язок справи повністю залежить від якості судового розсуду, реформування правосуддя необхідно розпочинати завжди з самого судді, оскільки духовна складова – це найважливіша його якість. У зв'язку з цим потрібно докорінно змістити акцент ролі судді з механічного виконавця на виявника духовності.

8. Здійснений філософсько-теоретичний аналіз судочинства під кутом методології юридичної герменевтики акцентує на потребі створення спеціалізованого наукового напрямку вивчення правосуддя – судової герменевтики, яка має досліджувати проблеми процесу судочинства з точки зору виявлення та розкриття механізмів інтерпретаційної діяльності судді.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бернюков А.М. Герменевтичний аналіз тлумачення-застосування права як кінцевого етапу здійснення правосуддя / А.М. Бернюков // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 1. – С. 35-40.
2. Бернюков А.М. Гра – онтологічна сутність судочинства / А.М. Бернюков // Держава і право. – 2007. – № 36. – С. 108-116.
3. Бернюков А.М. Дометодологічний етап розвитку герменевтичних вчень / А.М. Бернюков // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2. – С. 411-417.
4. Бернюков А.М. Загальний зміст юридичної герменевтики / А.М. Бернюков // Право України. – 2007. – № 8. – С. 18-21.

5. Бернюков А.М. Розуміння права суддею в концепції юридичної герменевтики / А.М. Бернюков // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 6. – С. 114-117.
6. Бернюков А.М. Інтерпретація суддею фактичних обставин справи в концепції юридичної герменевтики / А.М. Бернюков // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 2. – С. 198-207.
7. Бернюков А.М. Філософсько-герменевтичні засади формування універсальної методології права / А.М. Бернюков // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – 2006. – Вип. XVI. – С. 9-15.
8. Бернюков А.М. Юридичне мислення як гносеологічна основа правової герменевтики / А.М. Бернюков // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 3. – С. 385-394.
9. Бернюков А.М. Герменевтика як універсальний метод гуманітарних наук / Бернюков А.М. // Питання літературознавства: Науковий збірник. – 2006. – Вип. 71. – С. 241-252.
10. Бернюков А.М. Аксиологічний аспект судового праворозуміння: збірник наукових статей за матеріалами IV міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні питання реформування правової системи України»], (Луцьк, 1-2 червня 2007 р.): У 2 т. / Волин. держ. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк.: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-т ім. Л. Українки, 2007. – Т.1. – С. 12-17.
11. Бернюков А.М. В пошуках судової істини: герменевтичні розмірковування: збірник тез міжнародної наукової конференції молодих вчених [«Молодь у юридичній науці: Четверті осінні юридичні читання»], (Хмельницький, 21-22 жовтня 2005 р.): У 3 ч. / Хмельниц. ун-т управл. та права. – Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ун-т управл. та права, 2005. – Ч.1: Загальнотеоретичні та історичні правові науки. Конституційне право. – С. 6-10.
12. Бернюков А.М. Інтерпретація факту в кримінальному процесі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: Сучасний стан та перспективи»], (м. Івано-Франківськ, 30 вересня – 1 жовтня 2005 р.) / Юрид. ін-т Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: Юрид. ін-т Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2005. – С. 136-137.
13. Бернюков А.М. Історія розвитку герменевтичної методології: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні проблеми сучасних наук: теорія та практика – 2006»], (Дніпропетровськ, 16-30 червня 2006 р.): У 20 т. / Наука і освіта. – Дніпропетровськ, 2006. – Т.3: Історія. – С. 74-88.
14. Бернюков А.М. Правова герменевтика в практиці юридичної клініки: збірник наукових праць науково-практичної конференції [«Проблеми

правового та методичного забезпечення діяльності «юридичних клінік» України], (Дніпропетровськ, 3 червня 2005 р.) / Громадська організація «Фонд підтримки гуманітарної освіти». – Дніпропетровськ, 2005. – С. 4-10.

15. Бернюков А.М. Судова герменевтика – новий напрямок досліджень в юриспруденції: матеріали XIII регіональної науково-практичної конф. [«Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні»], (Львів, 8-9 лютого 2007 р.) / Львівськ. нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів: Львівськ. нац. ун-т ім. І.Франка, 2007. – С. 5-7.
16. Бернюков А.М. Юридична герменевтика як методологія здійснення правосуддя: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції [«Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні»], (Тернопіль, 25 лютого 2007 р.): У 3 ч. / Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль: Терноп. нац. екон. ун-т, 2007. – Ч.1: Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права. – С. 11-15.

АНОТАЦІЯ

Бернюков А.М. Юридична герменевтика як методологія здійснення правосуддя (філософсько-теоретичний аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12. – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2008.

Дисертація присвячена філософсько-теоретичному дослідженню змісту судової інтерпретації крізь призму методології юридичної герменевтики шляхом її всебічного аналізу та визначення межі її реалізації у процесі вирішення справи суддею.

Доведено, що епіцентром усього процесу здійснення правосуддя є розв'язання суддею, на підставі свого розсуду шляхом юридичного мислення, трьох основних герменевтично-правових завдань: 1) встановлення фактичних обставин справи; 2) вибір та осмислення правової матерії, яка повинна розв'язати справу; 3) юридичне вирішення (кваліфікація) справи на основі зінтерпретованих факту та права. На основі цього здійснено детальний герменевтичний аналіз цих етапів судової інтерпретації та представлено нове вирішення проблем судової істини та правотворчості. При цьому звернуто увагу на те, що онтологічною серцевиною судової інтерпретації виступає гра.

На підставі проведеного дослідження автором сформульовані висновки з досліджуваних питань і практичні пропозиції, спрямовані на вдосконалення судової діяльності та її подальшого філософсько-правового осмислення.

Ключові слова: *філософія права, юридична герменевтика, правоінтерпретаційний процес, юридичне мислення, судова інтерпретація, судова істина, судова правотворчість, суддя, справедливість.*

АННОТАЦИЯ

Бернюков А.М. Юридическая герменевтика как методология осуществления правосудия (философско-теоретический анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12. – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2008.

Диссертация посвящена философско-теоретическому исследованию понятия и содержания судебной интерпретации через призму юридической герменевтики.

Исследуются исторический путь и этапы развития герменевтической методологии от её зарождения до современной концепции. Осуществляется всесторонний анализ герменевтики, изучаются её основное содержание, категориальный аппарат и обоснования на универсальность во всём гуманитарном континууме. Определяются основные существующие герменевтические направления, особое место среди которых занимает юридическая герменевтика. При этом рассматриваются её методологические границы использования в сфере юриспруденции. В результате проведенного исследования автором делается вывод о герменевтической установке юридической деятельности, которая в конечном итоге направлена на правовую реальность как объект интерпретации.

Особое значение в работе уделяется рассмотрению и выявлению глубинного смысла судебного процесса. Для осуществления этого задания исполнение правосудия рассматривается как сложный, но единый герменевтический акт. При этом в работе убедительно показано, что эпицентром всего процесса правосудия является решение судьи, на основании своего усмотрения, трёх основных герменевтико-правовых задач: 1) определение фактических обстоятельств дела; 2) выбор и осмысление правовой материи, которая должна разрешить дело; 3) юридическое разрешение (квалификация) дела на основе сынтетированных фактов и права. При этом акцентируется внимание на том, что главной целью по завершению осуществления правосудия является достижение истины, правды и справедливости. Констатируется также, что онтологическим основанием судебной интерпретации является игра, которая на определённом этапе судебного рассмотрения может становится доминирующим участником дела. В результате проведенного анализа автором делается вывод о важности в судебно-герменевтическом процессе юридического мышления, который трансформируясь в судейское усмотрение, – является основой интерпретации.

Непосредственно и детально в диссертационной работе рассматривается судебный процесс как герменевтический акт. Отдельно анализируется каждая часть судебной интерпретационной деятельности.

Установление фактических обстоятельств по делу связывается с исторической реконструкцией разрешаемой судьёй конфликтной ситуацией. Автором делается вывод о необходимости безусловной направленности на достижения истины в этой стадии осуществления правосудия и указывается на ключевую роль в этом процессе доказательств как информативных указателей на действительность.

Исследование следующего этапа – судебного правопонимания – позволило выявить структуру и содержание данного акта. В результате проведенного анализа автор утверждает, что центральный смысл судебной правоинтерпретации проявляется в поисках права, что должно справедливо разрешить дело. Особое внимание акцентируется на том, что для осуществления этой цели судье необходимо совершить определённую герменевтическую процедуру, в ходе которой нужно синтерпретировать правовую реальность в контексте рассмотрения дела. Также указывается на однозначную возможность неиспользования нормативного акта, при реализации которого создаётся явная несправедливость, при этом рассматриваются границы возможного судебного правотворчества.

Под конечной стадией судебной деятельности, как процесса герменевтической интерпретации, рассматривается деятельность судьи относительно непосредственного принятия решения по делу. Обращается внимание на два важных составляющих данного судебного акта: 1) «внутренний» (непосредственное принятие решения); 2) «внешний» (объективация решения путём его оформления в соответствующем письменном процессуальном документе). В связи с этим, детально исследуются обе выявленные части юридической квалификации дела судьёй.

На основании проведенного автором исследования соответствующего научного анализа по определению методологических возможностей юридической герменевтики и границ её реализации в ходе процесса осуществления правосудия, сформулированы выводы по исследуемым вопросам и практические предложения, направленные на усовершенствование и развитие судебной деятельности, и её дальнейшего философско-правового осмысления.

Ключевые слова: философия права, юридическая герменевтика, правоинтерпретационный процес, юридическое мышление, судебная интерпретация, судебная истина, судебное правотворчество, судья, справедливость.

SUMMARY

Bernyukov A.M. The juridical hermeneutics as methodology of the realization of the justice (philosophical-theoretical analysis). – Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of the candidate of juridical sciences on specialization 12.00.12. – philosophy of law. – The Lviv's state university of internal affairs. – Lviv, 2008.

The dissertation is devoted to a philosophical-theoretical research of the content to judicial interpretation through the prism methodologies juridical hermeneutics by means its comprehensive analysis and boundary of its realization in process of the decision of the case by judge.

It is convincingly shown that by the epicentre of entire process of the realization of justice there is the solution of judge, for the base of its discretion, of three basic hermeneutic-lawful tasks: 1) the determination of the actual circumstances of the case; 2) selection and the comprehension of lawful material, which must solve the case; 3) the juridical permission (qualification) of the case on the basis of the results of the interpretation of the fact of the right. On base this is realized detailed hermeneutic analysis these stage to judicial interpretation and is given new decision of the problems of the judicial truth and law-creative activity. In this case is inverted the attention to the fact that the game is the ontological base of judicial interpretation.

On the basis conducted investigation by the author are formulated the conclusions on the questions being investigated and the practical proposals, directed toward the improvements of judicial activity and its further philosophical-law comprehension.

The keywords: *philosophy of law, juridical hermeneutics, law-interpretation process, law thinking, judicial interpretation, judicial truth, judicial law-creative activity, judge, fairness.*